

УДК :378.4:811

[https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-12\(40\)-694-702](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-12(40)-694-702)

Литвинська Тетяна Юріївна старший викладач кафедри мовної підготовки Київського інституту, Національна гвардія України, м. Київ, тел.: (097) 927-76-50, <https://orcid.org/0000-0003-1279-4162>

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню особливостей перекладу військової термінології, яка є важливою частиною сучасної англійської мови. Військовий лексикон виявляється надзвичайно багатограним, оскільки він охоплює широкий спектр понять, що стосуються не лише армійської служби, а й новітніх технологій, тактик і стратегії ведення бойових дій. У статті розглянуто багатоаспектність військових текстів, зумовлену постійними змінами в військовому вокабулярі, які виникають через швидкий розвиток техніки, поява нових військових стратегій, а також через зростання кількості військових конфліктів у світі.

Однією з важливих особливостей військової термінології є використання метафор, аббревіатур та антропонімів, які часто використовуються для економії простору або створення більш ефективних комунікацій у стресових умовах. Такі лексичні одиниці здебільшого мають специфічне значення в конкретному військовому контексті, що робить їх переклад складним завданням. У статті також проаналізовано різноманітні методи перекладу англо-американських військових термінів на українську мову, зокрема синонімічну заміну, використання тезауруса, а також описовий переклад, що дозволяє відтворити значення терміна в національному контексті без втрати точності.

Актуальність цього дослідження зумовлена недостатньою теоретичною розробленістю теми перекладу військової термінології в Україні, а також підвищеною потребою у високоякісному військовому перекладі в умовах сучасних викликів. Особливо важливою є правильна інтерпретація термінів у світлі останніх подій в Україні, де військові комунікації мають вирішальне значення. В статті також розглянуто основні методи словотвору військових термінів, серед яких афіксація, складання та конверсія. Ці способи словотворення сприяють точності та лаконічності в передачі інформації, що особливо важливо у військовому контексті, де кожне слово має велике значення для безпеки та ефективності дій.

Ключові слова: військова термінологія, переклад, англо-американська мова, метафори, афіксація, військові конфлікти.

Lytvynska Tetiana Yurivna Senior Lecturer at the Department of Language Training, Kyiv Institute of the National Guard of Ukraine, Kyiv, tel.: (097) 927-76-50, <https://orcid.org/0000-0003-1279-4162>

PECULIARITIES OF TRANSLATING MILITARY TERMINOLOGY

Abstract. The article is devoted to the study of the peculiarities of translating military terminology, which is an important part of the modern English language. Military vocabulary is extremely multifaceted, as it covers a wide range of concepts related not only to military service but also to the latest technologies, tactics and strategies of warfare. The article examines the multidimensionality of military texts due to constant changes in military vocabulary, which arise due to the rapid development of technology, the emergence of new military strategies, as well as the growing number of military conflicts in the world.

One of the important features of military terminology is the use of metaphors, abbreviations and anthroponyms, which are often used to save space or create more effective communications under stressful conditions. Such lexical items mostly have a specific meaning in a particular military context, which makes their translation a challenging task. The article also analyses various methods of translating Anglo-American military terms into Ukrainian, including synonymic substitution, the use of a thesaurus, and descriptive translation, which allows to reproduce the meaning of the term in the national context without losing accuracy.

The importance of this study is due to the insufficient theoretical development of the translation of military terminology in Ukraine, as well as the increased need for high-quality military translation in the context of modern challenges. The correct interpretation of terms is especially important in light of recent events in Ukraine, where military communications are crucial. The article also discusses the main methods of word formation of military terms, including affixation, compounding and conversion. These methods of word formation contribute to the accuracy and conciseness of information transmission, which is especially important in the military context, where every word is important for the safety and effectiveness of actions.

Keywords: military terminology, translation, Anglo-American language, metaphors, affixation, military conflicts.

Постановка проблеми. Військова термінологія є одним із найспецифічніших шарів сучасної англійської мови. Особливе функціональне навантаження лексичних одиниць у військових текстах великою мірою визначається сферою їх використання: армійське середовище передбачає унікальний тип комунікації, що ґрунтується на статусно-рольових відносинах і строгій субординації.

Такий характер текстів зумовлює постійне оновлення військового вокабуляру, викликане стрімким розвитком військових технологій, появою нових стратегій і зростанням кількості військових конфліктів. Багато елементів військової лексики виходять за рамки суто «військового» контексту, активно проникаючи в мову політиків, ЗМІ, публіцистичної та художньої літератури, що сприяє зміні їхньої семантики та проєкції нових значень на інші сфери комунікації.

Термінологія певної галузі — це не лише набір термінів, а ціла система, що об'єднує ключові поняття цієї сфери. Багато термінів мають авторів, які, пропонуючи нові терміни, зазвичай подають їх обґрунтування та внутрішню структуру.

Однією з основних вимог до термінів є однозначність, яка, втім, не завжди дотримується на практиці через різні підходи та трактування різними школами чи авторами. Абстрактна функція слова в терміні виражена сильніше, адже він передає лише поняття, позбавлене емоційного забарвлення, і часто обмежене певною сферою, де терміни можуть бути незрозумілими для неспеціалістів.

У даному дослідженні аналізуються основні методи та прийоми вираження англо-американської військової термінології, а також особливості вживання метафор, абревіатур та антропонімів у військовій лексиці. Окрім того, розглядаються питання перекладу англо-американських військових термінів на українську мову.

Актуальність цієї теми зумовлена тим, що англо-американська військова термінологія залишається невід'ємною частиною англomовної картини світу. Окрім того, дослідження важливе через недостатню теоретичну розробленість питань, пов'язаних із перекладом військових термінів, особливо у світлі активних бойових дій в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі аспекти трансформацій при перекладі військової термінології розглянули такі вчені, як Р.В. Гушул, М.О. Зайцева, Є.В. Корнелаєва, Ю. Лукіянчук.

Метою цієї роботи є з'ясування статусу військового терміна з огляду на його семантичні особливості, прагматичні функції, а також виявлення основних закономірностей розвитку досліджуваних одиниць і специфіки їхнього перекладу.

Виклад основного матеріалу. Терміни, як спеціалізовані слова або словосполучення, що запозичені або створені для чіткого вираження спеціальних понять або позначення конкретних об'єктів, виникають у мові з метою максимально точної та лаконічної передачі інформації, без можливості суб'єктивного тлумачення [3, с. 71].

Це особливо актуально для військових матеріалів, де термінологічне багатство вимагає від учасника комунікації глибоких знань не лише іноземної

військової термінології, але й відповідної української мови, а також уміння правильно її використовувати. Оскільки термін однією мовою зазвичай передається відповідним терміном іншою мовою, за відсутності прямого еквівалента застосовуються такі методи, як синонімічна заміна, використання тезаурусу та описовий переклад [11, с. 2].

Військові терміни — це спеціальні назви, які можуть мати складну або просту формальну структуру, що позначають професійно визначені поняття у військовій сфері (військова техніка, наука, внутрішнє життя підрозділів, операції тощо). Їх семантична структура часто включає такі базові поняття, як "битва" та "армія" [2, с. 97].

Військова термінологія є однією з основних проблем у військовому перекладі. Матеріали військового спрямування всіх жанрів вирізняються насиченістю різноманітними термінами. Швидкий розвиток військової науки та техніки зумовлює появу нових термінів і словосполучень, а значне динамізм військової лексики потребує регулювання використання термінів на законодавчому рівні та часткової їх уніфікації.

У багатьох країнах створюються спеціальні термінологічні словники, довідники і тезауруси, а також термінологічні комітети для уніфікації наукової термінології. Це важлива та необхідна робота, оскільки без упорядкованого словника розуміння військових документів стає дедалі складнішим [10, с. 274].

Термін є особливим елементом мовної системи, відмінним від звичайних слів, оскільки може бути пов'язаний лише з конкретним об'єктом реальності (поняттям, групою схожих об'єктів чи одним значенням) [9, с. 113].

Зосередившись на військовій тематиці, слід визнати, що в цій широкій галузі існує кілька напрямків, кожен з яких можна розглядати як окрему сферу діяльності або знання. Тому некоректно вживати узагальнене поняття "військова термінологія". Потрібно розрізняти організаційні терміни, тактичні терміни, військово-технічні терміни, терміни для різних родів військ та підрозділів [6].

Слід також зауважити, що однозначність терміна не варто плутати з його перекладом іншою мовою, оскільки перекладений еквівалент терміна не завжди повністю відображає його значення, а є лише одним із можливих еквівалентів [6].

Якщо однаковий символ використовується в різних військових контекстах, слід говорити про різні терміни, а не про неоднозначність термінології. Наприклад, американський термін "командування" має різні значення залежно від контексту:

- Як організаційна одиниця він відповідає українським термінам група і команда;
- Як штабний термін, відповідає українським термінам командування, штаб та управління;

- Як термін, що використовується в навчанні, відповідає терміну наказ;
- Як військово-технічний термін, відповідає терміну «командний імпульс» [5, с. 598].

Військові терміни зазвичай поділяють на:

1. Офіційну термінологію, що складається зі статутних термінів;
2. Нестатутні терміни, що використовуються військовослужбовцями в усному мовленні та в окремій військовій літературі, але не є офіційно затвердженими [6].

Офіційна військова термінологія являє собою систему лексичних одиниць, які виражають поняття військової науки та використовуються у спеціалізованих сферах комунікації.

Як периферійний шар лексики, військова термінологія має тісні зв'язки із загальноживаною лексикою. Оскільки військова наука і справа поділяються на численні галузі, існують різні категорії термінів, такі як військово-технічні, тактичні, військово-організаційні терміни, терміни для конкретних родів військ, а також для різних військових галузей.

Нестатутні терміни охоплюють слова та комбінації військових термінів, які виникли переважно у середовищі військовослужбовців США і зазвичай використовуються лише у збройних силах, хоча деякі підрозділи можуть розширювати їх використання [7, с. 90].

Слід зазначити, що позаправова лексика містить лексику з різним емоційним забарвленням, і такі слова та словосполучення часто не зрозумілі за межами збройних сил. Там, де використовується позаправова лексика, вона складається з лексики та словосполучень, які здебільшого є нерозбірливими або незрозумілими для тих, хто не пов'язаний зі збройними силами або особливими ситуаціями, такими як військова справа.

Таким чином, позаправовий сленг є різновидом так званого професійного сленгу. Аналіз складу військового сленгу показує, що, як і у випадку із загальним сленгом, існують такі основні лексичні категорії.

У військовому лексиконі питома вага сучасних іноземних запозичень невелика. Більшість їх запозичено з німецької (Blitzkrieg; bunker; flak тощо) і з французької мов (coup de grace; elan; esprit de corps тощо) [4, с. 66].

З інших мов, зокрема східних, також є запозичення, які зазвичай використовуються у просторіччя та розмовній мові. Багато військово-технічних і військово-наукових термінів виникають з використанням латинських і грецьких коренів. Особливо їх багато в термінології з ракетної та космічної зброї.

Існує велика група міжнародних військових термінів, що зустрічаються в українській та англійській мовах (division, general тощо), хоча в англійській мові такі терміни можуть мати порівняно з українською дещо змінене чи інше значення. Наприклад:

- ammunition – не «амуніція, спорядження», а «боеприпаси»;
- diversion - не "диверсія", а "відволікаючий удар";
- disposition – не «диспозиція», а «бойовий порядок» [4, с. 67].

Система терміноутворення сучасної військової мови включає такі продуктивні способи як: афіксація, словоскладання, скорочення та конверсія. Ясне уявлення про способи словотворення дозволяє більш глибоко зрозуміти процеси розвитку військової термінології та значень нових термінів, які ще не відображені в словниках.

Розглянемо кожен із способів докладніше.

Афіксація є способом словотворення, при якому нові терміни утворюються шляхом додавання словотворчих афіксів (суфіксів та префіксів) до основ різних частин мови. Серед найбільш продуктивних суфіксів, що використовуються для формування військових термінів (переважно іменників), можна виділити такі: -ability (maintainability), -age (camouflage, sabotage), -al (removal), -an (custodian), -ance (surveillance), -ancy (expectancy), -ant (commandant), -ee (inductee, awardee), -eer (missileer), -ence (deterrence), -ent (deterrent), -er (launcher, booster), -ese (manualese), -ier (grenadier), -ing (landing), -ion (reunion), -ism (cannibalism), -ist (careerist), -ite (satellite), -ment (bombardment), -ness (hardness), -or (monitor), -out (breakout), -ry (weaponry), -ship (generalship), -sion (conversion), -st (analyst), -ty (casualty).

Словоутворення у нестатутній військовій лексиці немає жодних принципових відмінностей від словотворення у статутній термінологічній мові. Шляхом афіксації утворені, наприклад, такі слова, як:

- sun downer (що йде з частини із заходом сонця) - служака, прискіпливий начальник;
- twostriper - (той, що носить дві смуги (лички) - капрал армії США;
- low deckese (мова нижньої палуби) - мова матросів.

Словоскладання є способом словотворення, при якому нове слово утворюється шляхом об'єднання основ двох або трьох слів. Виділяють такі основні структурні типи:

а) Складні іменники:

- основа іменника + основа іменника, сполучені прийменником: man-of-war;
- основа іменника + основа іменника: aircraft, battlefield;
- основа дієслова + основа прислівника: countdown, break-through;
- основа прикметника + основа іменника: strongpoint.

б) Складні прикметники:

- основа іменника + основа прикметника: battlewise, infantry-heavy, seaworthy;
- основа іменника + основа причастя II: air-delivered, battle-scarred, flash-burnt, helmet-mounted;

- основа іменника + основа причастя I: armor-piercing, target-seeking;
- основа прикметника + основа причастя II: nuclear-powered;
- основа прислівника + основа причастя I: hard-hitting;
- основа прикметника + основа прикметника: nuclear-free;
- основа прислівника + основа причастя II: hard-fought, least-engaged.

в) Складні дієслова:

- основа іменника + основа дієслова: manhandle;
- основа прислівника + основа дієслова: outfight;
- основа прислівника + основа дієслова: downgrade [8, с. 114].

При словоскладанні нестатутних термінів можна спостерігати всі відомі англійською випадки словотворення шляхом складання основ.

При цьому складові багатьох новостворених лексичних одиниць мають переносне значення, в результаті чого загальне значення складного слова не є простою сумою прямих значень компонентів. Найбільш поширеним є складання основ термінів та загальноживаних слів. При цьому один із компонентів поєднання виступає у функції епітету.

Такий епітет утворює новий видовий варіант певного вихідного поняття та водночас висловлює певну емоційну оцінку нового поняття. Наприклад, *chairborne* «сидять на стільцях» - жартівливк словоутворення від термінів *airborne*, *seaborne*, наприклад, у поєднанні *chairbornecommandos* - як би новий вид десантно-диверсійних частин (*commandos*), канцеляристи, що окопалися в тилу та уявляють себе «вояками» [1].

У просторічній частині військового сленгу, як і в загальному сленгу, формується специфічна словотвірна модель складних слів і стійких словосполучень. Наприклад: N + *happy* збожеволів на чомусь, одержимий (*bomb-happy*; *stripe happy*; *jungle-happy*; *flak-happy*; *gear-happy*); N + *bait* приманка, наживка (*barber-bait*; *draft-bait*; *bullet-bait*); N + *jockey* керуючий чим-небудь, що їздить на чому-небудь, працює з чим-небудь (*jeep-jockey*; *jet-jockey*; *tank-jockey*; *blip-jockey*).

В англійській військовій лексиці конверсія є дуже поширеним типом словотвору, при якому деякі існуючі слова не змінюють своєї вихідної форми, набуваючи значення іншої частини мови. Наприклад, *mortar* – *to mortar*; *shell* – *to shell*; *rocket* – *to rocket* [1].

Дієслова, утворені за допомогою конверсії, завжди позначають дію, яка тісно пов'язана зі значенням вихідного слова. Переклад таких утворень іноді ускладнюється тим, що в українській мові можуть бути відсутні дієслова, створені від аналогічних основ. Наприклад:

- *to officer* — «укомплектовувати офіцерським складом»;
- *to gap* — «пробивати пролом, робити прохід».

Також можливе утворення іменників від дієслів шляхом конверсії, наприклад: *to intercept* – *intercept*.

Процес конверсії у формуванні нових слів у нестатутній військовій лексиці української мови в цілому аналогічний до англійського, особливо в розмовному стилі. Відмінність полягає лише в обмеженому використанні військової лексики або у застосуванні невійськових термінів для позначення військових понять.

Наприклад, словосполучення Purple Heart (назва медалі, що вручається в армії США при пораненні) може вживатися і як дієслово зі значенням «поранити» або «пошкодити».

В англійській військовій лексиці також широко застосовується скорочення як спосіб морфологічного словотворення, коли відбувається усічення частини слова або його звукової оболонки. Основні типи таких скорочень включають:

- усічення початку слова: (heli)copter;
- усічення середини слова: arty (від artillery);
- усічення кінця слова: demob (від demobilize) [5, с. 597].

Такі складноскорочені слова, як A-bag (assault bag), H-bomb (hydrogen bomb) займають особливе місце.

Перекладна діяльність у військовій сфері є особливо важливою і постійно перебуває на дуже високому рівні. В даний час військові перекладачі займаються вивченням та перекладом іншомовної військової документації, у тому числі і військових статутів.

В результаті дослідження, проведеного в першому розділі даної роботи, ми виявили основні особливості військових матеріалів, до яких належать: стриманість мови, ясність викладу та конкретність формулювань, зміст великої кількості військових реалій, насиченість термінами та абревіатурами, надзвичайна інформативність, поєднання двох функціональних стилів, а саме офіційно-ділового та науково-технічного.

Висновки. Терміни як слова та словосполучення спеціальної лексики, створені або запозичені для точного позначення понять і об'єктів, виникають у мові з метою максимально стислої та точної передачі інформації. Це прагнення досягти високої точності спрямоване на уникнення довільного чи суб'єктивного тлумачення.

Ця особливість термінології особливо помітна у військових текстах, де висока насиченість термінами вимагає від перекладача та учасників комунікації не лише глибокого знання іноземної військової термінології, але й відповідного володіння українською військовою лексикою та навичок правильного її застосування. Офіційна військова термінологія є системою лексичних засобів, що позначають поняття військової науки і використовуються в рамках спеціалізованих комунікацій.

Література:

1. Гушул Р. В. Особливості перекладу військової термінології з англійської мови на українську. *Теоретичні й прикладні проблеми сучасної філології*. 2017. № 1. С. 12–16.
2. Зайцева М. О. Особливості перекладу термінів на військово тематику. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. Випуск 10. 2021. С. 96–102.
3. Корнелаєва Є. В. Лінгвістична природа евфемізмів. *Львівський філологічний часопис*. 2020. № 5. С. 70–75. URL: <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-12>.
4. Лукіяничук Ю. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки національного університету «Острозька академія»*. 2022. № 66. С. 65–67. URL: <https://eprints.ua.edu.ua/7825/1/22.pdf>.
5. Нагач М. В., Хоменко М. М. Особливості перекладу військових термінів. *PHILOLOGY AND LINGUISTICS*. 2023. С. 596–606.
6. Сітко А. В., Семигінівська Т. Г. Формування та переклад військової термінології у період активних воєнних дій на території України. URL: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-97>.
7. Сітко А. В., Отрішко К. А. Способи перекладу військової термінології. *Актуальні питання розвитку філологічних наук у 21 столітті*. Одеса: Південноукраїнська організація «Центр філологічних досліджень», 2017. С. 89–94.
8. Сидорук Г. І., Сухляк В. Ю. Калькування, описовий переклад та підстановки під час перекладу термінології наукових текстів. *Filologia, sociologia i kulturoznawstwo. Osiągnięcia naukowe, rozwój, propozycje*. 2021. С. 113–115. URL: <http://surl.li/jhcnf>.
9. Стацюк Р. В. Основні підходи до вивчення поняття «термін» у сучасній лінгвістичній науці. *Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія «Філологічні науки»*. Мовознавство. 2016. Т. 2. № 5. С. 113–116.
10. Фурт Д. В. Способи перекладу термінів українською мовою з англійської. *Філологічні студії. Методика викладання мов*. 2018. № 17. С. 272–281.
11. Яковлева Т. А., Сулова Л. В. Особливості перекладу економічної термінології з англійської мови. *Владимир*, 2021. 4 с.

References:

1. Hushul, R. V. (2017). Peculiarities of translating military terminology from English into Ukrainian. *Theoretical and Applied Problems of Modern Philology*, (1), 12–16.
2. Zaitseva, M. O. (2021). Peculiarities of translating military-related terms. *Scientific Journal of NPU named after M. P. Drahomanov*, (10), 96–102.
3. Kornielaeva, E. V. (2020). The linguistic nature of euphemisms. *Lviv Philological Journal*, (5), 70–75. <https://doi.org/10.32447/2663-340X-2019-5-12>
4. Lukiyanchuk, Yu. (2022). Classification methods for military terms. *Scientific Notes of Ostroh Academy National University*, (66), 65–67. <https://eprints.ua.edu.ua/7825/1/22.pdf>
5. Nahach, M. V., & Khomenko, M. M. (2023). Peculiarities of translating military terms. *Philology and Linguistics*, 596–606.
6. Sitko, A. V., & Semyhinivska, T. H. (n.d.). Formation and translation of military terminology during active military actions in Ukraine. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-223-4-97>
7. Sitko, A. V., & Otrishko, K. A. (2017). Methods of translating military terminology. In *Current Issues in the Development of Philological Sciences in the 21st Century* (pp. 89–94). Odesa: Southern Ukrainian Organization "Center for Philological Research".
8. Sydoruk, H. I., & Sukhlyak, V. Yu. (2021). Calque, descriptive translation, and substitution in translating scientific terminology. *Filologia, Sociologia i Kulturoznawstwo. Scientific Achievements, Development, Proposals*, 113–115. <http://surl.li/jhcnf>
9. Statsyuk, R. V. (2016). Main approaches to the concept of “term” in modern linguistics. *Scientific Bulletin of DDP University named after I. Franko. Series "Philological Sciences. Linguistics"*, (5), 113–116.
10. Furt, D. V. (2018). Methods of translating terms from English into Ukrainian. *Philological Studies. Language Teaching Methodology*, (17), 272–281.
11. Yakovleva, T. A., & Suslova, L. V. (2021). Peculiarities of translating economic terminology from English. *Vladimir*, 4 p.